

GLOBAL CITIZENSHIP EDUCATION

Issue paper n°5

"En wat moeten we doen, nu we de omvang van de problemen hebben begrepen?"

Het (niet zo) eenvoudige verband tussen wereldburgerschapseducatie en jongerenengagement

Enabel

Global Citizenship Education Centre of expertise

Wereldburgerschapseducatie (WBE) heeft als doel jongeren te vormen tot change makers voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld. Deze ambitie is echter niet vanzelfsprekend omdat het opereert op het raakvlak tussen vorming (informerende, bewustmaken, vaardigheden aanreiken,...) en aanzetten tot actie (om zich te engageren om de wereld te veranderen). Maar engagement, actie en sociale verandering zijn wel degelijk het doel van het WBE.

Tenzij WBE van plan is om de volgende generatie jongeren te vormen tot angstige individuen, bewust van de ernstige mondiale problemen die hen bedreigen, bezorgd over hun toekomst en die van de planeet, maar totaal verlamd en machteloos om iets te doen aan de gang van zaken, heeft WBE de verantwoordelijkheid om actiemogelijkheden voor te stellen en betrokkenheid aan te moedigen.

Het probleem in de relatie tussen WBE en engagement

Het probleem in de relatie tussen onderwijs en engagement lijkt drie oorzaken te hebben. In de eerste plaats zijn de meeste WBE-programma's gebaseerd op het idee dat kennisverwerving over mondiale vraagstukken automatisch leidt tot betrokkenheid bij het oplossen ervan. Dit idee is gestoeld op het gekende pedagogisch continuüm, dat o.a. door UNESCO wordt gehanteerd: kennis-vaardigheden-attitudes.

De meeste WBE-activiteiten volgen dan ook dit patroon. Rond een bepaald «gelabeld» WBE-thema (zoals klimaatverandering, migratie of ongelijkheid) wordt via een educatieve praktijk kennis aangereikt (vaak op ludieke, toegankelijke wijze, maar waarbij niet altijd evenveel aandacht is voor de complexiteit van de problematiek), beleving aangeboden (zoals in een rollenspel, bezoek of ontmoeting) en betrokkenheid aangemoedigd. In het kader van een lang WBE-project kunnen leerlingen worden aangezet tot actie, zoals bijvoorbeeld een groentetuin aanleggen op school, correspondentie met een school in het globale Zuiden, of basisbenodigdheden inzamelen voor mensen in armoede. Aan het einde van het project komt er echter vaak een einde aan dit engagement.

Zoals Wegimont (2020; 35) ons eraan herinnert: het kennis-vaardigheden-attitudes-model, is [...] een ongereflekted onderwijsmodel, dat wordt getransponeerd naar WBE, zonder voldoende reflectie over de geschiktheid van een dergelijk model «. In feite kan niemand beweren dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen onderwijs en betrokkenheid.

Dat WBE, althans op basis van dit pedagogische model, een toegangspoort is tot jongerenbetrokkenheid voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld, is dan ook niet vanzelfsprekend.

Ten tweede is WBE grotendeels gebaseerd op een veronderstelling die zelden expliciet wordt gemaakt, maar die verwarring in stand houdt over het verwachte soort engagement van jonge wereldburgers. Dit maakt elk antwoord op de vraag "nu we ons bewust zijn van de problemen, wat gaan we doen?" ook ingewikkeld. In feite is het hele continuüm «kennis-vaardigheden-attitudes» vooral gericht op het individu.

WBE in dit kader construeert betrokkenheid vanuit het idee dat 1) onderwijs individuen kan veranderen; 2) deze verandering in de eerste plaats gaat over hoe individuen de wereld waarnemen, hun identiteit in relatie tot de wereld, en hun plaats in de wereld; 3) deze innerlijke veranderingen ertoe moeten leiden dat jongeren hun gedrag en attitudes aanpassen, ten opzichte van zichzelf, ten opzichte van anderen, en ten opzichte van de planeet.

Engagement wordt dus in de eerste plaats opgevat als een verandering in het gedrag van individuen die zich ertoe verbinden verantwoordelijk te handelen. Daarbij verkent WBE vooral de ethische en individuele dimensie van burgerschap: het gaat erom mensen op te leiden om als «verantwoordelijke burgers» te handelen: dat wil zeggen dat zij een verantwoordelijke houding aannemen, ten opzichte van zichzelf (verantwoordelijkheid nemen, zich scholen, verstandige keuzes maken, enz.), ten opzichte van anderen (tolerant en respectvol zijn, gastvrij zijn, solidair zijn, enz.) en ten opzichte van de planeet (verantwoord consumeren, recyclen, de ecologische voetafdruk beperken, enz.).

Het andere facet van burgerschap, het collectieve facet dat gericht is op sociale verandering door de gezamenlijke acties van een collectief dat zich rond een zaak heeft verzameld, is niet zozeer de vorm van engagement waarop WBE-programma's zich meestal richten. Daarom is de manier waarop WBE engagement opvat vaak in tegenspraak met de meer collectieve en zichtbare acties die we ons hierbij voorstellen.

Ten derde, stel dat jongeren verder willen gaan dan engagement als persoonlijke ontwikkeling en zich afvragen welk soort sociale actie te ondernemen voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld. De hun voorgestelde opties draaien vaak rond dezelfde vormen van engagement: vrijwilligerswerk, liefdadigheid of politiek engagement.

Maar zoals bekend zijn jongeren niet langer voorstander van deze vormen van betrokkenheid, en hun terughoudendheid kan worden gezien als een falen van WBE om engagement aan te moedigen.

Zoals reeds vaak gezegd, betekent dit gebrek aan belangstelling voor traditionele vormen van engagement niet dat jongeren desinteresse en egocentrisme hebben ontwikkeld, maar eerder dat ze jongerenengagement via formele en institutionele structuren niet langer verkiezen.

Engagement binnen een institutioneel kader betekent dat de thema's en onderwerpen voor actie, alsook de actiemethoden, worden bepaald door de instelling en niet door de jongeren. Dit betekent dat de jongeren zich moeten aanpassen aan de normen en gebruiken van de instelling, en niet andersom, waardoor ze vaak het voorwerp zijn van een beleid van bovenaf, en dat ze zich soms moeten beperken tot cosmetische benaderingen om problemen op te lossen, [waarvan ze de oorzaken liever zouden aanpakken](#). Voor veel jonge mensen werkt dit niet meer.

Op diezelfde manier is politiek engagement in de klassieke vorm van democratie ook niet langer een voorkeursrichting voor jongerenengagement. Het vertrouwen van de jongeren in het vermogen van de politiek om problemen op te lossen die zij als dringend beschouwen, is ontzettend laag (Ibid.).

Jongerenengagement is veelzijdig geworden en evolueert in de loop van een mensenleven. Maar meestal gaat het om informele verbintenissen, die zich uiten als een wens om geïnformeerd te worden over maatschappelijke kwesties, om hun netwerken ervan te overtuigen zich achter een bepaalde zaak of praktijk te scharen, of om directe en concrete actie te ondernemen die werkelijk verandering kan brengen in situaties die als onrechtvaardig worden beschouwd (Ibid.).

Er gaapt dus vaak een kloof tussen de vormen van engagement die instellingen aan jongeren kunnen voorstellen en de vormen van engagement waaraan jongeren de voorkeur geven: bijvoorbeeld engagement in tegenculturen, in jeugdbewegingen, occasioneel of regelmatig activisme, demonstraties of betogingen, bezetting van openbare plaatsen, op sociale netwerken, steun voor de eisen van onderdrukten, enz.

Moet WBE in deze context haar verwachtingen naar beneden bijstellen en zich tevreden stellen met haar missie van bewustmaking, zonder op lange termijn te streven naar engagement van gesensibiliseerde jongeren? Ik denk eerder dat WBE duidelijker moet omschrijven 1) wat het verwacht van de jongeren die het bewust maakt van mondiale vraagstukken; 2) wat WBE kan doen om engagement te stimuleren.

Wat verwacht WBE van gesensibiliseerde jongeren?

Hoewel WBE geen controle heeft over wat jongeren doen met de informatie die ze via workshops of WBE-projecten kregen, kan het duidelijker zijn over het soort burgers dat het hoopt dat de jongeren zullen worden. Dit komt neer op het expliciet maken van de verschillende acties die jongeren als burger kunnen verkennen, en de vormen van betrokkenheid die daaraan gekoppeld zijn.

WBE kan van individuen verwachten dat zij zich engageren in ten minste drie vormen van burgerschap: verantwoordelijkheid, participatie en sociale rechtvaardigheid (Bryan 2012). Burgerschap als verantwoordelijkheid wordt door WBE het meest ontwikkeld en nagestreefd, bewust of onbewust.

Het gaat om de hierboven beschreven vorm, die sterk gericht is op de individuele burger, die bestaat uit het mondig maken van individuen, zodat zij gedrag vertonen dat passend wordt geacht voor de geconstateerde problemen.

Burgerschap als participatie is meer gericht op de burger in relaties met anderen: het gaat in feite om actief burgerschap, meestal opgevat in termen van vrijwilligerswerk, liefdadigheid, maar ook politieke betrokkenheid bij klassieke instellingen. Sociaal rechtvaardig burgerschap is meer gericht op collectief burgerschap, waarbij de oorzaken van problemen worden onderzocht en collectieve actie wordt aangemoedigd.

Terwijl de eerste twee vormen van burgerschap de eerder neoliberale visie op de 'goede samenleving' versterken en de vraag naar de diepere oorzaken van ongelijkheid en onrechtvaardigheid vaak onaangeroerd laten (Brown 2018), is de derde vorm van burgerschap kritischer en gericht op diepere sociale verandering. Die sluit ook meer aan bij de kritische component van WBE, terwijl de eerste twee vormen van burgerschap meer aansluiten bij de [neoliberale en liberale componenten van WBE](#).

Deze drie vormen van burgerschap sluiten elkaar echter niet uit, en de vormen van engagement die zij voorstellen zijn complementair. Ook de Europese strategie inzake burgerschap zou er goed aan doen explicieter in te gaan op de verschillende vormen van burgerschap en engagement die jongeren kunnen verkennen: een persoonlijk en gedragsgebonden engagement; een sociaal engagement bij anderen of een lokaal en/of mondiaal collectief engagement.

Wat kan WBE doen om engagement te bevorderen?

Het blijft aan WBE om na te gaan hoe het verschillende engagementsvormen van jongeren kan aanmoedigen. Daarvoor moet het kijken naar de verschillende factoren die betrokkenheid bevorderen, ongeacht de vorm van het engagement. Ook moet worden nagegaan in hoeverre WBE deze factoren kan versterken. Zo kan WBE ten minste vier van deze factoren versterken.

Ten eerste is kritische toegang tot kennis een vereiste voor elk engagement. Engagement ontstaat wanneer een probleem of onrechtvaardigheid is geïdentificeerd en geanalyseerd, en mobilisatie wordt altijd georganiseerd rond een specifieke manier om het probleem waar te nemen, de ernst ervan in te schatten en acties te bedenken om het te stoppen.

De strijd voor het milieu of het klimaat bijvoorbeeld hebben verschillende vormen aangenomen en nemen nog steeds verschillende vormen aan, afhankelijk van de wetenschappelijke kennis over het onderwerp, maar ook van ideologische stromingen die de mensen aanhangen en de daaruit voortvloeiende oplossingen.

Back to nature, degrowth, global justice approach, green business... (Jamison 2010): de kennis, de manier om de complexiteit van de problemen te begrijpen, om verbanden te leggen, om de oorzaken in een systemisch en kritisch perspectief te traceren, hebben een enorme impact op het soort acties en oplossingen dat mensen identificeren. WBE heeft hier een plaats bij het analyseren van de grote hedendaagse vraagstukken, zij het op een complexe, pedagogische en diepgaande manier.

Ten tweede vereist elk engagement dat individuen geloven in hun vermogen om te handelen en een impact te hebben op de wereld, en dat ze een minimum aan kennis hebben over hoe ze dit kunnen doen. Dit heet zelfeffectiviteit, gedefinieerd als het vertrouwen dat een individu ontwikkelt in zijn of haar capaciteiten en kansen op succes (Heslin & Klehe 2006). Geen enkele verbintenis kan voortkomen uit een negatief geloof in zichzelf. Niemand zou zich mobiliseren als zijn kansen op succes van meet af aan nul waren.

Daarom is het nodig het gevoel van eigenwaarde en het vertrouwen in de capaciteiten van jongeren te ontwikkelen, maar ook om hen concrete instrumenten aan te reiken voor hun acties ([«Het is belangrijk om te laten zien wat we zouden kunnen doen als we ons moesten inzetten» Sophie, 15 jaar.](#)). Het gaat dan over het bespreken van eerdere mobilisaties en nagaan wat heeft bijgedragen tot hun succes, concrete en realistische manieren bedenken om een probleem op te lossen, de digitale of fysieke instrumenten beschikbaar stellen die nodig zijn voor mobilisatie, etc.

Zoals blijkt uit de studie naar jongerenengagement, verwachten jongeren een impact te hebben met hun engagement en willen ze resultaten van hun acties zien. WBE kan hier de effectiviteit bevorderen door het zelfvertrouwen van de jongeren te versterken, door concrete actiepunten voor te stellen, door specifieke kennis te verstrekken, bijvoorbeeld over de verschillende manieren om zich in te zetten en de plaatsen waar dit kan, over de factoren die hun kans op succes kunnen vergroten, enz.

Ten derde ontstaat engagement in een gunstige omgeving. Hierbij is het gezin essentieel, maar voor jongeren zijn school of universiteit even belangrijke plaatsen aangezien ze daar het grootste deel van hun tijd doorbrengen. Daar kunnen ze bewust worden gemaakt van de problemen van onze tijd, hun kritisch denken versterken, sociaal bewust worden rond een gemeenschappelijk thema en de vaardigheden ontwikkelen om te handelen in de wereld.

Hoewel het voor WBE moeilijk is om gezinnen te bereiken, kan het wel tot in scholen doordringen. Vandaar het belang om te werken rond complexe en hedendaagse kwesties in de scholen, om leerkrachten te ondersteunen om deze kwesties in de klas aan te pakken, om scholen ertoe aan te zetten leerlingen bij de wereld te betrekken, naar gerechtigheid te streven, zich in te zetten en in het leerplan ruimte te maken voor engagement.

Ten slotte komt engagement ook voort uit netwerkvorming: [«als jongeren zich engageren, doen ze dat bij voorkeur collectief, of in ieder geval in een netwerk»](#). Netwerken, zowel lokaal als internationaal, zijn zeer belangrijk: het stelt jongeren in staat kennis en ervaringen uit te wisselen die vaardigheden versterken, te weten hoe mobilisaties elders worden georganiseerd, zich bewust te zijn van verschillende problemen afhankelijk van de locatie, motivatie te behouden, collectieve identiteit rond een zaak te versterken, cijfers te verzamelen om een dialoog aan te gaan met instellingen of pleitbezorging te ondersteunen, campagnes en de verspreiding ervan te vergemakkelijken, of een internationale kracht te mobiliseren ter ondersteuning van lokale acties (Hubbard & Williams 2021).

WBE kan netwerkvorming vergemakkelijken door mensen, scholen en landen met elkaar in contact te brengen, initiatieven uit te wisselen, informele ontmoetingsplaatsen voor dialoog te openen en banden te smeden rond gemeenschappelijke strijdpunten.

Implicaties voor de praktijk

Hoewel WBE niet automatisch tot jongerenengagement leidt (kennis en socio-emotionele ervaringen leiden niet automatisch tot betrokkenheid), kan het wel dienen als een structuur voor engagement door het verstrekken van kritische kennis over de complexiteit van de wereld en mondiale vraagstukken, het opbouwen van vertrouwen van jongeren in hun capaciteiten en het aanreiken van concrete instrumenten om het effect van hun initiatieven te verbeteren, het stimuleren van leeromgevingen en het verbinden en netwerken.

Om dit te bereiken, moet WBE waarschijnlijk duidelijker zijn over het soort engagement en mobilisatie dat het van jongeren verwacht: is een wereldburger enkel een heel mondig individu met voorbeeldig gedrag, of gaat wereldburgerschap ook over de opkomst van een mondiale civiele samenleving die zich mobiliseert voor kwesties die ons allen aangaan?

WBE moet zich ook aanpassen aan de wijze waarop jongeren zich engageren en mobiliseren, met dus minder focus op engagement via een geïnstitutionaliseerde structuur (vrijwilligerswerk in een NGO bijvoorbeeld), gericht op individuele ontplooiing om zich verantwoordelijker te gedragen en via éénmalige korte termijn projecten.

Ten slotte moet WBE zich meer vastberaden ontwikkelen in de richting van een kritische educatie, dat in staat is mondiale vraagstukken aan te pakken in al hun complexiteit en op basis van mondiale rechtvaardigheid.

[Lees hier meer over onze studie over jongerenengagement](#)

Referenties

- Brown EJ. 2018. "Practitioner perspectives on learning for social change through non-formal global citizenship education". *Education, Citizenship and Social Justice*.13(1):81-97
- Bryan A. 2012. "The placebo effect: Development education and the discursive construction of the 'good' citizen in neo-liberal times". Invited paper, *Development Education Research Centre*, Institute of Education, London, May 9.
- Heslin PA. & Klehe U-C. 2006. "Self-Efficacy", in Rogelberg SG (ed.), *Encyclopedia of industrial/organizational psychology* Vol. 2, pp.705-708, Thousand Oaks: Sage.
- Heslin, P.A., & Klehe, U.C. (2006). Self-efficacy. In S. G. Rogelberg (Ed.), *Encyclopedia of industrial/Organizational Psychology* (Vol. 2, pp. 705-708). Thousand Oaks: Sage
- Hubbard A. & Williams R. 2021. "Who's missing from climate governance? : Global South youth participation and mobilization". *STG Policy Briefs*, European University Institute, 18.
- Jamison A. 2010. "Climate change knowledge and social movement theory". *Wires Climate change*, 1(6): 811-823.
- Wegimont L. 2020. "Global Education in Europe: From Genesis to Theory and a New Model for Critical Transformation" in Bourn D. (red.), *The Bloomsbury Handbook of Global Education and Learning*, UK: Bloomsbury.